

Ludwik Żolnierz

Dokumentacja użytków ekologicznych na stanowiskach paproci serpentynitowych w Ślązańskim Parku Krajobrazowym

(konspekt opracowania)

1. Wstęp

Niniejszy konspekt przygotowany został w celu zapoznania Zleceniodawcy z koncepcją opracowania. Właściwa dokumentacja sporządzona zostanie po zakończeniu badań terenowych, a jej oddanie Zleceniodawcy nastąpi w ustalonym terminie, tj. do końca czerwca 1997 r.

Autor od ponad 12 lat prowadzi obserwacje stanu zachowania populacji tzw. "paproci serpentynitowych" na ich dolnośląskich stanowiskach. Ten już stosunkowo długi okres obserwacji pozwala z pewnym przybliżeniem wnioskować na temat dynamiki zmian liczebności i struktury demograficznej populacji paproci, stopnia ich zagrożenia na poszczególnych stanowiskach i możliwych przedsięwzięć ochronnych.

Zakres opracowania obejmie południową część terenu Śląskiego Parku Krajobrazowego z wyłączeniem rezerwatu "Radunia", a także otulinę z obiektami położonymi w jej bliskim sąsiedztwie, na Kamiennym Grzbiecie.

2. Przedmiot ochrony - paprocie serpentynitowe

Obiektami, które mają być chronione na projektowanych użytkach ekologicznych są stanowiska paproci z rodzaju *Asplenium* - zanokcica, związane z podłożem serpentynitowym. Do tych tzw. "paproci serpentynitowych" zalicza się cztery gatunki:

1. *Asplenium adulterinum* Milde - zanokcica serpentynowa. Gatunek o liściach pojedynczo pierzastych o dł. do 20 (25) cm. Zielona barwa końcowego odcinka osi liścia odróżnia ten gatunek od pokrewnych zanokcic "nieserpentynitowych" - skalnej (*A. trichomanes*) i zielonej (*A. viride*). Pora dojrzewania zarodników VII - VIII, liczba chromosomów $2n = 144$.
2. *Asplenium cuneifolium* Viv. - zanokcica klinowata. Paproć o liściach do 30 cm długości, w zarysie trójkątnych lub jajowatych, potrójnie pierzastych, miękkich, matowych, przeważnie zamierających na zimę. Gatunek wykazuje dużą zmienność; w Masywie Ślęży opisano cztery formy (Karpowicz 1963). Pora dojrzewania zarodników VIII - IX, liczba chromosomów $2n = 72$.
3. *Asplenium adiantum-nigrum* L. - zanokcica ciemna. Liście zimozielone, skórzaste, połyskliwe, podwójnie lub potrójnie pierzaste, o długości do 40 cm. Pora dojrzewania zarodników VIII - IX, liczba chromosomów $2n = 144$.
4. *Asplenium onopteris* var. *silesiaca* Milde = *A. silesiacum* Milde - zanokcica kończysta w odmianie śląskiej. Paproć o liściach zimozielonych, skórzastych i połyskliwych, o długości do 40 cm. Blaszka liściowa trójkątna do rombówatej, potrójnie pierzasta o końcu zwężającym się w wydłużony szpic, to samo dotyczy odcinków I rzędu, które są prosto wzniesione lub łukowato zagięte ku górze. Pora dojrzewania zarodników VIII - X, liczba chromosomów $2n = 72$. Takson opisany został w oparciu o materiał zebrany na stanowisku na Gozdniku,

współcześnie jego odrębność bywa jednak kwestionowana. Niewielka liczba osobników na stanowisku utrudnia przeprowadzenie badań rozstrzygających ich przynależność systematyczną.

Wymienione gatunki na terenie Europy wykazują nieciągłe zasięgi tworzone przez skupienia stanowisk związane z powierzchniowymi wystąpieniami skał serpentynitowych. W Polsce Dolny Śląsk jest jedynym obszarem występowania serpentynitów i - siłą rzeczy - tylko w tym rejonie notowane są stanowiska serpentynitowych zanokcic. Poza Ślązańskim Parkiem Krajobrazowym stanowiska paproci serpentynitowych występują w Górach Sowich, w Masywie Grochowej i w Masywie Szklar w okolicach Ząbkowic Śl., w Masywie Śnieżnika oraz na wzgórzu Popiel w okolicach Janowic Wielkich.

W opracowaniach inwentaryzujących rzadkie i zagrożone gatunki flory Polski ^{1),2)} *Asplenium adiantum-nigrum* została błędnie uznana za wymarłą ¹⁾, zaś pozostałe paprocie serpentynitowe za gatunki rzadkie. W ocenie autora *Asplenium onopteris* var. *silesiaca* jest gatunkiem wymierającym (E), zaś wobec niewielkiej liczby stanowisk i niskiej liczebności populacji, wszystkie pozostałe gatunki paproci serpentynitowych należałoby uznać za narażone (V), tj. takie, które w najbliższej przyszłości mogą przejść do kategorii wymierających, jeżeli nie ustanie działanie czynników powodujących zagrożenie ich populacji.

3. Zachowane stanowiska paproci serpentynitowych

Na terenie Ślązańskiego Parku Krajobrazowego i w jego otulinie zachowało się dotąd bez mała dwadzieścia stanowisk paproci serpentynitowych. Stanowiska te w

¹⁾ Zarzycki K., Szelaż Z. 1992. Czerwona lista roślin naczyniowych zagrożonych w Polsce. W: Zarzycki K., Wojewoda Wł., Heinrich Z. (red.). Lista roślin zagrożonych w Polsce. Instytut Botaniki PAN, Kraków. 87-98.

²⁾ Fabiszewski J., Zarzycki K. 1993. *Asplenium adulterinum*. W: Zarzycki K., Kaźmierczakowa R. (red.). Polska czerwona księga roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe. Instytut Botaniki PAN, Kraków. 30-31.

